

Hoe ‘anders’ zijn de criminele carrières van seksuele delinquenten?

LUC ROBERT^a
 PASCALLE SPAAN^b
 ARJAN BLOKLAND^c
 ERIC MAES^d
 LIEVEN PAUWELS^e
 MARTINE BLOM^f
 BOUKE S.J. WARTNA^g

Een vergelijking van seksuele met niet-seksuele delinquenten op basis van nationale veroordelingsdata in België en Nederland

Panopticon, 39 (6), 519-539
 © 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | November 2018

- a Senior onderzoeker, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) (Corresp.: luc.robert@just.fgov.be)
- b Onderzoeker in Opleiding, Afdeling Psychiatrie, Erasmus MC Rotterdam
- c Senior onderzoeker, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR); Bijzonder hoogleraar Criminology and Criminal Justice, Universiteit Leiden
- d Senior onderzoeker, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC)
- e Professor en directeur, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent
- f Onderzoeker, Onderzoeksafdeling Criminaliteit, Rechtshandhaving en Sancties (CRS), Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Justitie en Veiligheid, Nederland
- g Senior onderzoeker, Onderzoeksafdeling Criminaliteit, Rechtshandhaving en Sancties (CRS), Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Justitie en Veiligheid, Nederland

ABSTRACT

HOW ‘DIFFERENT’ ARE THE CRIMINAL CAREERS OF SEX OFFENDERS? A COMPARISON OF SEX OFFENDERS WITH NON-SEX OFFENDERS BASED ON NATIONAL CONVICTION DATA FOR BELGIUM AND THE NETHERLANDS

Since long, the delinquency of sex offenders has been the focus of many assumptions. These include the ideas that sex offenders are prone to commit new offences, that they are repeating (identical) sex offences and that they do not cease to offend. Such ideas suggest sex offenders are a distinct group. Based on the study of criminal careers of sex offenders, it is possible to assess whether they are truly ‘different’ from non-sex offenders, as seems in line with widely shared assumptions about sex offenders. Drawing on national conviction records, the (parameters of) criminal careers of sex offenders and non-sex offenders in Belgium and the Netherlands are described and compared and a trajectory model is computed. The results show a picture of some differences and many similarities between sex offenders and non-sex offenders.

Keywords: Sex versus non-sex offenders, criminal careers, trajectory model

Kernwoorden: Seksuele versus niet-seksuele delinquenten, criminele carrières, trajectory model

1. INLEIDING

Er bestaan meerdere wijdverspreide ideeën en opvattingen over het delinquent gedrag van personen die op een bepaald ogenblik een seksueel strafbaar feit gepleegd hebben. Zo zouden seksuele delinquenten geneigd zijn tot recidive, met een sterke neiging tot het plegen van (dezelfde) seksuele delicten, zonder daarmee te kunnen stoppen (LUSSIER & BLOKLAND, 2017). Dergelijke opvattingen over seksuele delinquenten bij de bredere bevolking staan echter ver af van wetenschappelijke bevindingen over recidive binnen deze groep (zie bv. LEVENSON et al., 2007, die deze ideeën bij de bredere bevolking bevroegen en confronteerden met resultaten uit wetenschappelijk onderzoek).

Zulke misvattingen laten hun sporen na op beleidsvoorbereidend werk en wetgeving over seksuele delinquenten (zie hierover o.a. SIMON, 2000; BLOKLAND & LUSSIER, 2015; ZARA & FARRINGTON, 2016; LUSSIER, 2018). Zowel SUTHERLAND (1950) als TAPPAN (1951) stelden ruim 60 jaar geleden al vast dat beleidsinitiatieven en wetgeving haaks stonden op de wetenschappelijke basis van weleer. De afgelopen decennia is de beleidsaandacht voor seksuele delinquenten in de meeste Westerse landen nog sterk toegenomen (ook voor minderjarige seksuele delinquenten, zie bv. LETOURNEAU & MINER, 2005), onder meer door toedoen van bijzonder ernstige delicten die via massamedia snel tot ver overheen de landsgrenzen verspreid geraken (LUSSIER, 2018; TUBEX & SNACKEN, 1998; TUBEX, 2000). Zo duiken verwijzingen naar de Dutroux affaire zelfs op in Canadese werken (bv. LUSSIER, 2018). In België heeft de affaire Dutroux de al eerder bestaande aandacht voor seksuele delinquenten nog versterkt. Sindsdien zagen we de introductie van bijkomende straffen, additionele voorwaarden en andere vrijheidsbeperkingen voor plegers van seksuele feiten (zie bv. TUBEX & SNACKEN, 1998; TUBEX, 2000; DE DECKER, 2009).

Ondanks eerder criminologisch onderzoek naar seksuele delinquentie en seksuele delinquenten, bleef dit toch een relatief onontgonnen terrein voor de criminologie (BLOKLAND & LUSSIER, 2015; LUSSIER & BLOKLAND, 2017). Criminologen hielden zich grotendeels weg van deze feiten en plegers. LUSSIER (2018: 1) spreekt in dat verband van “*un phénomène dans l’angle mort de la criminologie*”. Seksuele delinquentie is tot voor kort voornamelijk door seksuologen, klinisch psychologen en psychiaters onderzocht, met veel nadruk op de biologische en psychologische – afwijkende – dimensies (zie ook LUSSIER & BEAUREGARD, 2018: 3: “*up until recently, the field of research on sex offending has grown independently from criminological theory and research*”).

De afgelopen jaren besteedden criminologen echter meer aandacht aan seksuele delinquentie en seksuele delinquenten. Het criminele carrière paradigma heeft er sterk aan bijgedragen dat dergelijke feiten en hun plegers sterker onder de criminologische aandacht gekomen zijn (zie bv. BLOKLAND, 2018; BLOKLAND & LUSSIER, 2015; LUSSIER, 2018).

In deze bijdrage sluiten we bij die onderzoekslijn aan en vergelijken we seksuele met niet-seksuele delinquenten op een aantal criminele carrièreparameters¹. Criminele carrièreparameters vervullen een interessante beschrijvende functie. Zij laten toe het verloop van criminele carrières tot in detail te analyseren. We doen dat hier op basis van nationale veroordelingsdata voor zowel België als Nederland. Deze internationaal vergelijkende dimensie laat toe om na te gaan of de bevindingen niet eigen zijn aan één land (zie verder).

We schetsen in dit artikel een gedetailleerd beeld van het criminele carrièreverloop onder seksueel delinquenten en – door gebruik te maken van vergelijkbare gegevens voor een groep personen die (nog) niet werden veroordeeld voor een seksueel feit – beantwoorden

1 De in deze bijdrage gepresenteerde resultaten zijn gebaseerd op het onderzoek ‘*Sex Offenders In and Out of Crime*’ (SOC) dat werd gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO) krachtens het contract nr. [BR/154/A4/SOC].

we tevens de vraag of (en hoe) seksuele delinquenten in termen van hun criminele carrière verschillen van niet-seksuele delinquenten.

Het antwoord op die vraag heeft belangrijke implicaties voor wetenschap, beleid en bredere publieke kennis. Als de criminele carrières van seksuele delinquenten sterk overeenkomen met die van niet-seksuele delinquenten, dan werpt dat vragen op over de beperkte criminologische aandacht die er tot voor kort was, onder meer voor de etiologische dimensie van seksuele feiten. In dat geval rijst de vraag of achter beide vormen van delinquent gedrag grotendeels dezelfde oorzaken schuilgaan (BLOKLAND & LUSSIER, 2015). Daarnaast heeft de studie van criminele carrières van seksuele delinquenten ook beleidsmatige implicaties. Gesteld dat blijkt dat de criminele carrières van seksuele delinquenten een gelijkaardig verloop kennen met die van niet-seksuele delinquenten, dan volgt daaruit dat de bovenvermelde ‘mythische’ ideeën over seksuele delinquenten ontkracht worden. De vraag wordt dan welke argumenten wel voor beleidsmakers van belang zijn of meespelen bij de opmaak van beleidsmaatregelen ten overstaan van deze groep en waarom deze groep (naast terroristen) in hogere mate bepaalde maatregelen opgelegd krijgt (bv. het woonverbod, de bijzondere assessment naar de noodzaak bij veroordeelde seksuele delinquenten die een vrijheidsstraf ondergaan om al dan niet behandeling te ondergaan...). Als de wetenschappelijke evidentie voor een aparte benadering van seksuele delinquenten ontbreekt, dan roept dat minstens vragen op naar de motieven van de beleidsmaker en naar diens gebruik van wetenschappelijke inzichten (zie eerder TUBEX (2000: 14) die het heeft over “een verminderde tolerantie ten opzichte van misdrijven die de integriteit van de persoon schaden en waarbij de aanwezigheid van toestemming bepalend wordt” en DE DECKER (2009), die in dat verband verwijst naar *ad hoc* wetsvoorstellen gericht op seksuele delinquenten, telkens naar aanleiding van concrete gevallen en wars van wetenschappelijke onderbouw)². Ook voor publieke denkbeelden over seksuele delinquenten kan inzicht in criminele carrières waardevol zijn. Empirisch onderzoek kan bijdragen tot een meer realistische blik op seksuele delinquenten en seksuele delinquentie.

2. CRIMINELE CARRIÈRES

Sinds eind jaren 1980 kent criminologisch onderzoek naar criminele carrières grote opgang. Met name de publicatie van een rapport van de National Academies of Sciences in de Verenigde Staten van Amerika introduceerde het idee van een criminele carrière als “*the characterization of the longitudinal sequence of crimes committed by an individual offender*”

2 Het is in dat verband ook opvallend dat in België de wetgever wel adviseert om meer wetenschappelijk onderzoek over seksuele delinquenten te verrichten, maar anderzijds voor nieuwe initiatieven amper of geen gebruik maakt van bestaande (internationale) empirische inzichten. Zo is het woonverbod voor veroordeelde seksuele delinquenten ingevoerd zonder ook maar één verwijzing naar bestaand onderzoek over dergelijke verboden in het buitenland. Zonder dat de focus in de besprekingen op een woonverbod lag, werd het woonverbod aanbevolen – “*De bijzondere commissie oordeelt het opportuun*”, zonder enig argument ten gronde – door de Bijzondere Commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk (2011: 428), terwijl diezelfde commissie nog als aanbeveling formuleerde dat er “*meer kennis nodig [is] over het fenomeen seksueel misbruik, de noden van slachtoffers, de mogelijkheden van preventie en behandeling van plegers en de strafrechtelijke afhandeling*” (2011: 411). Tijdens de debatten die tot de wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling geleid hebben, bleek de soms emotionele toon van de beleidsmaker het voortouw te nemen. Zie SNACKEN (2007) die naar deze debatten in de nasleep van de Dutroux-affaire verwijst en een tegenstelling ontwaart: “*the clash between the emotional rhetoric of representatives who claimed that no sexual pervert could be successfully treated and who distrusted the very idea of protection of the public through treatment, and the more rational, expert-based stance of the minister and his advisers*”, waarna een compromis uit de bus kwam (verplicht advies en verplichte behandeling voor seksuele delinquenten bij een voorwaardelijke invrijheidstelling) (SNACKEN, 2007: 188).

(BLUMSTEIN et al., 1986: 12), met inbegrip van een “*assessment of the factors that affect that pattern*” (BLUMSTEIN & COHEN, 1987: 985). Het komt er bij deze benadering op aan om het patroon van delinquentie van een individu overheen een lange periode te bekijken. Die benadering staat haaks op een focus op geaggregeerde aantallen daders of feiten op een bepaald ogenblik (cross-sectionele data), maar vergt longitudinale data, bij voorkeur paneldata, waarbij dezelfde individuen over verschillende jaren gevolgd worden.

Criminele carrières kunnen zinvol beschreven worden aan de hand van parameters die adequate informatie bevatten, die het verloop van een criminele carrière goed beschrijven. In de literatuur worden onder meer onderscheiden: *participation* ofwel of iemand al dan niet delicten begaat; *age of onset*, het begin van de criminele carrière (op welke leeftijd pleegt men een eerste feit); *duration* of de lengte van de criminele carrière overheen het leven van een persoon; *termination* of het eind van de criminele carrière (op welke leeftijd stopt men met het plegen van feiten); *crime mix* of het plegen van verschillende types feiten en daarmee samenhangende vragen aangaande specialisatie of juist verscheidenheid qua de gepleegde types feiten (zie bv. BLUMSTEIN et al., 1986; BLUMSTEIN & COHEN, 1987; PIQUERO et al., 2003; BLUMSTEIN, 2016).

Het criminele carrièreparadigma is atheoretisch, het hangt niet specifiek samen met één bepaalde theoretische benadering, maar is gebaseerd op empirische inzichten. Bij de breed gedragen vaststellingen die uit onderzoek naar criminele carrières zijn voortgekomen, horen onder meer (naar de synthese van FARRINGTON, 2003): 1) de prevalentie van delinquent gedrag piekt tijdens de adolescentie; 2) de meesten beginnen met delinquent gedrag tussen 8 en 14 jaar en stoppen tussen 20 en 29 jaar; 3) hoe jonger men begint met delinquent gedrag, hoe meer waarschijnlijk dat men een lange criminele carrière zal hebben, met uiteenlopende types feiten; 4) continuïteit in delinquentie en antisociaal gedrag is opvallend tussen de kindertijd en adolescentie en volwassenheid; 5) een kleine groep pleegt een groot aandeel van alle delicten; 6) delinquentie is eerder gekenmerkt door verscheidenheid (*versatility*) qua types feiten, eerder dan specialisatie in een type feit; 7) delicten vormen een onderdeel van een bredere problematiek van antisociale gedragingen; 8) delicten gepleegd tot in de late tienerjaren zijn veelal met anderen gepleegd, terwijl delicten vanaf de leeftijd van 20 jaar voornamelijk alleen gepleegd worden; 9) redenen of motieven voor delinquentie variëren sterk tijdens de tienerjaren, met opwinding of genot of omdat men kwaad werd of utilitaire motieven (bv. wraak), terwijl utilitaire motieven vanaf de leeftijd van 20 jaar de overhand krijgen; 10) verschillende types delicten worden doorgaans op een verschillende leeftijd gepleegd (FARRINGTON verwijst onder meer naar winkeldiefstal die typisch voor diefstal gepleegd wordt en diefstal voor een overval). Deze inzichten verwijzen naar patronen, niet naar specifieke percentages, proporties of aantallen.

In deze bijdrage sluiten we aan bij het criminele carrièreonderzoek en passen we dit voor het eerst toe op nationale data over seksuele delinquenten in België. Daarmee knopen we aan bij internationaal onderzoek dat criminele carrières van seksuele delinquenten onder de loep neemt (zie het recente verzamelwerk van BLOKLAND & LUSSIER, 2015). Anders dan voor niet-seksuele delinquenten zijn er nog geen algemeen aanvaarde conclusies over de criminele carrières van seksuele delinquenten. De vraag is of de aanvaarde resultaten over criminele carrières van niet-seksuele delinquenten ook opgaan voor seksuele delinquenten (bv. BLOKLAND, 2018). Dit is een onderzoeksdomein in ontwikkeling. Er bestaan indicaties bij verschillende criminele carrière-dimensies, waarbij nog vraagtekens moeten geplaatst worden. Zo ligt de zelf-gerapporteerde leeftijd van het eerste seksuele delict (de *onset*), voor de zogenaamde ‘juvenile seksuele delinquenten’ op 14 à 16 jaar (CARPENTIER, PROULX & LECLERC, 2011), voor de volwassen seksuele plegers die feiten plegen ten aanzien van andere volwassenen, ligt de beginleeftijd op 23 à 27 jaar en voor volwassen seksuele plegers die seksuele delicten ten aanzien van minderjarigen plegen, ligt de leeftijd op 33 à 37 jaar (PROULX, LUSSIER,

OUMET & BOUTIN, 2008). Tussen de 40 en 60 procent van de daders van zedencriminaliteit maakt zich naast het plegen van (een) zedenfeit(en) bovendien schuldig aan niet-seksuele feiten (bv. SMALLBONE & WORTLEY, 2000). Dit geldt met name voor daders van zedenfeiten ten aanzien van volwassenen (HENDRIKS, VAN DE BERG & BIJLEVELD, 2015). Wat de 'duur' van de criminele carrière betreft, is het de vraag of deze verschilt van die van niet-seksuele delinquenten en of ook voor seksuele delinquenten geldt dat naarmate men op jongere leeftijd begint met het plegen van delicten, de duur van de criminele carrière langer is. Onderzoek van ZIMRING en collega's (2009) laat zien dat veel jeugdige seksuele delinquenten geen seksuele feiten begaan in de volwassenheid en dat omgekeerd veel volwassen seksuele delinquenten geen verleden hebben van jeugdige zedenfeiten (zie ook LUSSIER & BLOKLAND, 2014). In het verlengde daarvan blijven er ook vragen over het einde van de criminele carrière van seksuele delinquenten die op latere leeftijd lijkt te komen dan bij de meeste niet-seksuele delinquenten (FRANCIS, HARRIS, WALLACE, KNIGHT & SOOTHILL, 2014). Verder is het nog niet eenduidig vastgesteld of het plegen van seksuele delicten op jonge leeftijd voorspellend is voor de frequentie waarmee men (seksuele) delicten pleegt. Over de frequentie komt onder meer uit onderzoek naar voor dat de criminele carrière van daders van seksuele delicten ten aanzien van volwassenen of leeftijdsgenoten een hogere frequentie vertoont dan die van daders die seksuele delicten plegen ten overstaan van minderjarigen (bv. BLOKLAND & VAN WIJK, 2008). Ook wat de mate aan specialisatie betreft, lijken daders van seksuele delicten voornamelijk weinig specialisatie te vertonen wat hun algemeen delinquent gedrag betreft, maar rijst nog de vraag of ze dan gespecialiseerd zijn in bepaalde seksuele feiten (SOOTHILL, SANDERSON & ACKERLY, 2000). De kans op recidive naar niet-zedenfeiten blijkt doorgaans hoger dan die naar zedenfeiten (BLOKLAND & VAN WIJK, 2007; NIEUWBEERTA, BLOKLAND & BIJLEVELD, 2003).

Het criminele carrièreperspectief is tot op heden in België zeer weinig aan bod gekomen (een eerste publicatie ging over de criminele carrières van jongeren die in een jeugdinstelling verbleven, zie BORN et al., 1997; verder is er ook Brussels onderzoek naar uit handen gegeven jongeren, zie o.a. NUYTIENS et al., 2006; en er is onderzoek naar de criminele carrière van druggebruikers, zie COLMAN, 2015). Analyses aan de hand van nationale data over delinquent gedrag van seksuele delinquenten zijn in België tot op heden een zeldzaamheid. Met dit onderzoek dragen we op basis van nationale data over seksuele én niet-seksuele delinquenten bij tot de studie van criminele carrières.

Daarenboven bevat deze studie een vergelijking met Nederlandse gegevens. Die vergelijkende dimensie is zeldzaam in criminele carrièreonderzoek. Ondanks het toenemend aantal criminele carrièreonderzoeken stellen ELONHEIMO en collega's vast dat "*only very few have actually compared criminal career dimensions across national boundaries*" (ELONHEIMO et al., 2017: 142). Vergelijkend onderzoek naar criminele carrières "*would help to determine the extent to which criminal career results are truly universal and replicable*" (FARRINGTON, 2015: 390). De vergelijking laat toe om vast te stellen of resultaten overheen België en Nederland overeenkomen, dan wel om na te gaan wat de verschillen zijn en hoe die kunnen verklaard worden. Het onderzoek dat hier voorligt, komt overeen met wat FARRINGTON omschrijft als "*the collaborative method*", namelijk een samenwerking tussen onderzoekers van beide landen (2015: 387).

De centrale vraag betreft: hoe zien de criminele carrières van personen veroordeeld voor een seksueel feit er uit en in welke mate verschillen de criminele carrières van seksuele delinquenten van de criminele carrières van niet-seksuele delinquenten? Om die vraag te beantwoorden, vergelijken we seksuele en niet-seksuele delinquenten op een aantal criminele carrièreparameters. In welke mate kunnen verschillen ontdekt worden qua aanvang, duur, beëindiging, frequentie en *crime mix* tussen de criminele carrières van seksuele delinquenten en die van niet-seksuele delinquenten in België en in Nederland. Vervolgens gebruiken we een courante methode in criminele carrièreonderzoek, de zogenaamde tra-

jectanalyse (*group-based trajectory model*) (zie bv. NAGIN, 1999; 2016; NAGIN & ODGERS, 2010; PIQUERO, 2008; voor een toelichting in het Nederlands, zie BIJLEVELD et al., 2015). De trajectanalyse laat toe om binnen de groep seksuele delinquenten en binnen de groep niet-seksuele delinquenten telkens subgroepen met verschillende patronen in hun criminele carrières te onderscheiden. Aan de hand van de resultaten van de trajectanalyse kan vervolgens worden bekeken of de patronen van de criminele carrières van seksuele delinquenten anders zijn dan die van niet-seksuele delinquenten.

3. DATA

Criminele carrièreonderzoek vergt een zicht op het delinquent gedrag van de personen die bestudeerd worden; er moet met andere woorden “*a detectable rate of offending during some period*” zijn (BLUMSTEIN et al., 1986: 2).³ Enerzijds worden bij onderzoek naar criminele carrières zelfrapportagecijfers gebruikt, anderzijds doen onderzoekers vaak een beroep op officiële criminaliteitscijfers, gaande van arrestaties over veroordelingen tot veroordelingen tot een vrijheidsstraf. Elk type databron heeft eigen voor- en nadelen (BLUMSTEIN, 2016). Zelden zijn beide databronnen beschikbaar voor dezelfde grote cohorte (twee interessante voorbeelden zijn: FARRINGTON et al., 2003; FARRINGTON et al., 2013).

In deze studie baseren we ons op officiële gegevens, te weten de veroordelingen voor alle personen die tijdens indexjaar 1995 in België en 1997 in Nederland een veroordeling wegens een seksueel of een niet-seksueel delict gekregen hebben⁴. Een seksuele delinquent is in dit onderzoek dus iemand die in het indexjaar veroordeeld is geweest voor (o.a.) een seksueel delict. Voor België betreffen het hoofdzakelijk de misdrijven verkrachting (o.a. art.375 Sw.), aanranding van de eerbaarheid (o.a. art.372-374 Sw.) en openbare zedenschennis (o.a. art. 385-386 Sw.), met daarnaast bepaalde specifieke seksuele delicten zoals onder meer de handel of verspreiding van kinderpornografisch materiaal (art.383bis Sw.). Voor Nederland gaat het hoofdzakelijk eveneens over verkrachting (art.242 Sr.), aanranding van de eerbaarheid (art.246 Sr.) en schennis van de eerbaarheid (art.239 Sr.), naast andere specifieke seksuele delicten zoals onder meer kinderpornografie (art.240b Sr.). Niet-seksuele delinquenten werden niet in het indexjaar, noch in de jaren daarvoor veroordeeld voor een seksueel feit, maar kunnen wel na het indexjaar zijn veroordeeld voor een seksueel feit.

Voor België komen de gegevens uit het Centraal Strafregister, voor Nederland betreffen het gegevens uit de Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie aangeleverd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) op basis van de Recidivemonitor (WARTNA, BLOM & TOLLENAAR, 2011). De Belgische data bestaan uit alle personen die in 1995 veroordeeld zijn (n = 136.530), waaronder alle personen die dat jaar wegens

- 3 Daarmee verwijst BLUMSTEIN naar aloude uitdagingen in criminografisch onderzoek. Bepaalde strafbare feiten zullen nooit door de autoriteiten gekend zijn (*dark number*), sommige daders worden nooit gevat (*grey number*) en andere daders zullen wegens gebrekkige bewijzen een formele strafrechtelijke veroordeling door een rechter ontlopen (*impunity bias*) (ZARA & FARRINGTON, 2016). Ook voor gekende daders geldt het *dark number* en de *impunity bias*. Wat we wel weten over het delinquent gedrag van personen, of dat nu op basis van zelfrapportage of registerdata is, komt altijd tot op bepaalde hoogte neer op het werken met ‘*guestimates*’, schattingen waarbij er steeds een ongekende mate van onzekerheid blijft (DE CASTELBAJAC, 2014).
- 4 In deze bijdrage is niet gecorrigeerd voor vrijheidsstraffen. Idealiter wordt daar wel rekening mee gehouden bij de berekening van de trajectmodellen en bepaalde criminele carrièreparameters, maar dat vergt voor België een systematische betrouwbare koppeling tussen databases die voorlopig niet bestaat. In Nederland is dit wel mogelijk. Een focus op veroordelingen is courant in criminele carrièreonderzoek, ook zonder de aanpassing voor detentieperiodes. Het is één van de nadelen van deze databron, net zoals elke databron nadelen heeft (BLUMSTEIN, 2016; FARRINGTON et al., 2013). Ter nuancing: ook tijdens detentie kunnen er nieuwe veroordelingen opgelegd worden. Een verblijf in de gevangenis beperkt de mogelijkheden en opportuniteiten tot delinquent gedrag, maar sluit ze niet volledig uit.

een seksueel feit zijn veroordeeld ($n = 885$). De Nederlandse data bestaan uit alle personen die in 1997 veroordeeld zijn ($n = 153.252$), waaronder alle personen die in dat jaar wegens een seksueel feit zijn veroordeeld ($n = 1.677$). Omwille van de grote aantallen zijn verdere analyses gebeurd op een 10% *random sample* van de niet-seksuele delinquenten. Respectievelijk gaat het over 13.380 niet-seksuele delinquenten voor België en 13.481 niet-seksuele delinquenten voor Nederland.

Voor alle personen in beide datasets zijn er zeer lange opvolgingsperiodes. De data bevatten informatie vanaf de leeftijd van 12 jaar, dus alle veroordelingen voor het indexjaar zijn eveneens opgenomen en alle veroordelingen zijn beschikbaar voor deze groepen personen tot aan het eind van de opvolgingsperiode. De personen in de Belgische data zijn opgevolgd tot november 2013, die in de Nederlandse dataset tot begin 2016, wat dus neerkomt op ca 18 jaar na het indexjaar. Dit zorgt voor zeer vergelijkbare longitudinale data voor beide landen. De data zijn gecensureerd op basis van de datatrekking, zonder dat de criminele carrières van de personen in deze groepen al per se ten einde zijn gekomen. Dat houdt het risico in dat voor bepaalde personen de criminele carrière nog doorloopt. De resultaten hierna onderschatten dus mogelijk enkele van de criminele carrièreparameters, want sommige personen kunnen ook nog na de datatrekking nieuwe feiten gepleegd hebben, wat gevolgen heeft voor de beschrijving van de criminele carrièreparameters (bv. de beëindiging van de criminele carrière schuift bij latere veroordelingen dan verder op). De zeer lange opvolgingsperiodes vormen op dat vlak wel een garantie tegen te voorbarige conclusies. Zo is de opvolgingsperiode merkkelijk langer dan de mediaanduur van een criminele carrière. Zelfs voor diegenen die in het referentiejaar (1995 of 1997) pas hun eerste veroordeling kregen, biedt de lange opvolgingsduur mogelijkheden om de ganse criminele carrière te capteren, maar we kunnen niet uitsluiten dat enkele personen met een zeer lange criminele carrière nog actief zijn. Idealiter wordt dit onderzoek met nog langere opvolgingsperiodes gedaan of zelfs pas wanneer alle veroordeelden overleden zijn en nieuwe veroordelingen kunnen uitgesloten worden.

De Belgische gegevens zijn eerder gebruikt voor een onderzoek naar recidive, waaruit beperkingen naar voor kwamen (bv. onbetrouwbare of onvolledige registratie) bij bepaalde variabelen zoals nationaliteit. Ook de geboortedatum ontbreekt soms in de Belgische data, wat verklaart waarom er verderop enkele ontbrekende waarden zijn (voor meer toelichting, zie MINE et al., 2015). In tabel 1 staan basisgegevens over beide datasets. Voor nationaliteit is er voor de twee landen telkens een *proxy* variabele opgenomen, namelijk het geboorteland.

TABEL 1. BASISGEGEVENS BELGISCHE EN NEDERLANDSE DATA

		België (in 1995)		Nederland (in 1997)	
		Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten
Leeftijd	Mediaan	35 (3 miss)	32 (126 miss)	33	31
	Interkwartielafstand	17	17	24	18
	Min-max	12 – 88	12 – 88	12 – 75	11 – 80
Geslacht	Man (%)	94,6% (6 miss)	83% (86 miss)	98,3% (2 miss)	84,7% (36 miss)
Geboorteland	Geboren in Nederland (proxy)			77,9% (1 miss)	70,2% (95 miss)
	Geboren in België (proxy)	68,2% (172 miss)	66,8% (2640 miss)		

De mediaanleeftijd in het indexjaar is voor de seksuele delinquenten in België 35 jaar, voor die in Nederland 33 jaar. Voor de niet-seksuele delinquenten in België is dat 32 jaar en voor die in Nederland is dat 31 jaar. De overgrote meerderheid van alle seksuele delinquenten in 1995 is een man; voor de niet-seksuele delinquenten is dat niet anders, doch bij deze groep zijn er 10% meer vrouwen. Ongeveer evenveel seksuele als niet-seksuele delinquenten zijn geboren in België, wat een indicatie is voor de nationaliteit. Dezelfde patronen tekenen zich af in de Nederlandse data: in 1997 geregistreerde seksuele delinquenten zijn bijna allemaal mannen, waarvan meer dan driekwart geboren is in Nederland. Niet-seksueel delinquenten zijn vaker vrouw en vaker geboren buiten Nederland. Op één vlak vergden de data bijkomend werk. De vele detailcodes voor strafrechtelijke feiten zouden een vergelijking al snel onwerkbaar maken. De Belgische data tellen niet minder dan 7000 mogelijke feitencodes, zonder dat die tot een gemakkelijk hanteerbaar aantal groepen terug te leiden zijn. Om die reden zijn de Belgische feitencodes op basis van de Nederlandse indeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) herleid in acht grote groepen, bestaande uit seksuele delicten, geweldsdelicten (met uitsluiting van seksuele delicten), eigendomsdelicten zonder geweld, eigendomsdelicten met geweld, verkeersdelicten, drugsdelicten, delicten van openbare orde (o.a. vandalisme) en een restgroep. Dit laat inhoudelijke vergelijkingen meer toe. Verder zijn seksuele delicten in vier grote groepen ingedeeld, namelijk verkrachting, aanranding van de eerbaarheid, openbare zedenschennis en een restgroep seksuele feiten (bv. kinderporno, ...).

4. METHODEN

In twee stappen worden de seksuele delinquenten met de niet-seksuele delinquenten vergeleken. Eerst vergelijken we per land de seksuele delinquenten met de niet-seksuele delinquenten. We gaan in op de aanvang, de duur en de beëindiging van de criminele carrière, de frequentie van veroordelingen en het aantal types feiten dat gepleegd wordt door personen in beide groepen. Per groep geven we de mediaan, de interkwartielafstand (het verschil tussen het 25ste en 75ste percentiel, verder IQR, voor *Inter Quartile Range*) en het minimum en maximum. Verder is telkens per land nagegaan of beide groepen statistisch van elkaar verschillen (t-testen). Omwille van de grote aantallen zijn ook effectgroottes berekend (*Hedges' g* als een alternatief voor de meer gebruikelijke *Cohen's d* (zie COHEN, 1992), wegens de verschillende aantallen in de twee groepen). Voor het aantal types feiten is een eenvoudige frequentieverdeling berekend. Het verschil tussen beide groepen is op basis van een Mann-Whitney test nagegaan.

In een tweede fase presenteren we de resultaten van een trajectmodeltest (verder ook: GBTM, kort voor *group-based trajectory model*) voor Belgische en Nederlandse seksuele en niet-seksuele delinquenten. Deze techniek is ontwikkeld voor criminologische toepassingen (zie NAGIN, 2016: 356-357), wordt zeer vaak toegepast in criminologisch onderzoek (zie bv. PIQUERO, 2008, die in een overzichtsstudie een decennium geleden al zo'n 80 studies oplistte) en kent ook in toenemende mate toepassingen buiten de criminologie, o.a. in klinisch psychologisch onderzoek, in epidemiologisch onderzoek en in medisch onderzoek (zie NAGIN & ODGERS, 2010; NAGIN, 2016).

Trajectmodellen zijn gebaseerd op de veronderstelling dat een populatie bestaat uit verschillende subgroepen met uiteenlopende patronen overheen de tijd (bijvoorbeeld jaren). Zo kunnen er theoretisch groepen gevonden worden die vroeg starten met het plegen van feiten en een heel lange carrière hebben, andere groepen kunnen slechts heel tijdelijk betrokken zijn bij het plegen van delicten... Om dergelijke patronen zichtbaar te maken, is het gebruik van trajectmodellen handig. Alle subjecten worden op basis van statistische waarschijnlijkheid in één van de groepen ingedeeld (NAGIN, 1999). Zoals BILLEVELD en collega's stellen (2015:

217): “het trajectory model is bij uitstek geschikt om longitudinale gegevens over gedrag of een andere variabele samen te vatten en te beschrijven: het geeft een inzichtelijk beeld van het verloop van gedrag of de ontwikkeling op een bepaalde variabele over de leeftijd voor verschillende subgroepen.” Het trajectory model heeft als voordeel boven het vooraf categoriseren van verschillende dadergroepen, bijvoorbeeld op basis van het al of niet hebben van een criminele geschiedenis, of de omvang van die criminele geschiedenis, dat deze modellen zich bij het indelen van de verschillende groepen tegelijkertijd baseren op meerdere dimensies van de criminele carrière (bv. aanvang, frequentie en duur). Belangrijk is zich te realiseren dat het optimale aantal groepen louter wordt bepaald op statistische gronden (zie hieronder); de theoretische en praktische relevantie van de resulterende indeling zal door nader vergelijk aannemelijk dienen te worden gemaakt (zie voor een uitgebreide discussie over de voor- en nadelen van trajectmodellen: NAGIN & TREMBLAY, 2005; NAGIN, 2016; SKARDHAMAR, 2010).

In dit onderzoek zetten we het aantal veroordelingen per persoon per jaar af tegen de leeftijd van de persoon. De vraag is nu hoe we kunnen besluiten hoeveel ontwikkelingstrajecten in een gegeven populatie onderscheiden kunnen worden. Er zouden immers verschillende statistische oplossingen gevonden kunnen worden. Daartoe worden geaccepteerde criteria gebruikt. Aan de hand van het *Bayesian Information Criterion* (BIC) en/of *Akaike's Information Criterion* (AIC) kunnen we het optimaal model selecteren (*model fit*). Het trajectmodel is berekend aan de hand van STATA 15. De hoogste (minst negatieve) BIC en/of AIC bepaalt de keuze voor het trajectmodel, naast eventuele “meer subjectieve en inhoudelijke gronden waarbij de interpretatie van het model voorop staat” (BIJLEVELD et al., 2015: 223), zoals het aantal ontwikkelingstrajecten dat zinvol is om te bestuderen of de aansluiting met bestaande literatuur... (NAGIN & TREMBLAY, 2005).

5. BESCHRIJVENDE RESULTATEN

5.1. Aanvang van de criminele carrière

In Tabel 2 staan de resultaten voor de aanvang (*onset*) van de criminele carrières voor seksuele delinquenten en niet-seksuele delinquenten in België en Nederland. De mediaanleeftijd bij aanvang verschilt amper. Voor België bedraagt dit 24 jaar bij de seksuele delinquenten en 26 jaar bij de niet-seksuele delinquenten, in Nederland is het respectievelijk 26 jaar en 25 jaar. De seksuele delinquenten in België beginnen vroeger dan de niet-seksuele delinquenten, terwijl dat in Nederland omgekeerd is. In beide landen geldt een statistisch significant verschil in de leeftijd bij aanvang van de criminele carrière, doch dit blijft relatief beperkt (zwakke effectgroottes).

TABEL 2. AANVANG: VERGELIJKENDE RESULTATEN

	België		Nederland	
	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten
N	882 (3 miss.)	13254 (126 miss.)	1677	13481
Mediaan leeftijd	24	26	26	25
IQR	14	14	22	16
Min	12	12	12	12
Max	88	88	75	97
t-test	p = .005		p = .001	
Hedges' g	.0098 (zwakke effectgrootte)		.01002 (zwakke effectgrootte)	

5.2. Beëindiging van de criminele carrière

De resultaten voor de beëindiging van de criminele carrière (*termination*) staan in Tabel 3. In beide landen verschillen seksuele delinquenten van de niet-seksuele delinquenten. Hun laatst geregistreerde veroordeling komt op een latere leeftijd dan de niet-seksuele delinquenten, maar ook hier blijft het verschil beperkt (zwakke effectgroottes). De mediaanleeftijd bij de laatste geregistreerde veroordeling in België is 40 jaar voor de seksuele delinquenten, 39 jaar voor de niet-seksuele delinquenten, in Nederland is het 39 jaar en 38 jaar. De maximumleeftijd bij de laatste veroordeling ligt voor de vier groepen op een zeer hoge leeftijd.

TABEL 3. BEËINDIGING: VERGELIJKENDE RESULTATEN

	België		Nederland	
	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten
N	882 (3 miss.)	13254 (126 miss.)	1677	13481
Mediaan leeftijd	40	39	39	38
IQR	17	18	20	19
Min	13	12	13	12
Max	88	92	80	97
t-test	p = .034		p = .006	
Hedges' g	.0074 (zwakke effectgrootte)		.0076 (zwakke effectgrootte)	

5.3. Duur van de criminele carrière

Wat de duur van de criminele carrière betreft, die hier gemeten is aan de hand van het verschil tussen de laatste en de eerste veroordeling, valt op dat de gegevens voor beide landen uiteenlopen. In België verschillen seksuele delinquenten op dat vlak van niet-seksuele delinquenten op een statistisch significante manier. De mediaanduur voor seksuele delinquenten ligt een stuk hoger dan die van niet-seksuele delinquenten; ze beginnen vroeger en stoppen later. In de Nederlandse data kan dat verschil niet bevestigd worden. De mediaanduur van de criminele carrière is hetzelfde voor seksuele delinquenten en niet-seksuele delinquenten; de t-test wijst ook niet op een verschil.

TABEL 4. DUUR: VERGELIJKENDE RESULTATEN

	België		Nederland	
	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten
N	885	13380	1677	13481
Mediaan (n jaren)	12	9	8	8
IQR	19	18	18	18
Min	0	0	0	0
Max	63	63	48	56
t-test	p = .000		p = .284	
Hedges' g	.8817 (sterke effectgrootte)		.0027 (zwakke effectgrootte)	

Een bijkomend opvallend gegeven is de maximale duur van criminele carrières. Voor de Belgische data is de maximale duur 63 jaar (in beide groepen). In Nederland is dit ook ongeveer een halve eeuw voor beide groepen.

5.4. Frequentie van veroordelingen

Wat de frequentie van veroordelingen betreft, valt een verschil op te tekenen tussen beide landen. Seksuele delinquenten in België hebben significant meer veroordelingen dan niet-seksuele delinquenten (de effectgrootte blijft wel beperkt). De Nederlandse data tonen een omgekeerd beeld. Niet-seksuele delinquenten hebben significant meer veroordelingen dan de seksuele delinquenten en de effectgrootte van het verschil is matig.

TABEL 5. FREQUENTIE: VERGELIJKENDE RESULTATEN

	België		Nederland	
	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten
N	885	13380	1.677	13.481
Mediaan	4	3	2	3
IQR	6	6	5	5
Min	1	1	1	1
Max	70	119	57	84
t-test	p = .011		p = .000	
Hedges' g	.0088 (zwakke effectgrootte)		.6583 (matige effectgrootte)	

5.5. Crime mix of verschillend aantal types feiten

Aan de hand van de acht feitegroepen gebaseerd op de indeling van het CBS kan hier worden nagegaan of de *crime mix* bij seksuele delinquenten verschilt van die bij niet-seksuele delinquenten. Voor elke groep delen we alle personen in volgens het totale aantal types delicten waarvoor ze veroordeeld zijn geweest.

TABEL 6. CRIME MIX: VERGELIJKENDE RESULTATEN

N verschillende types delicten	België		Nederland	
	Seksuele delinquenten (%)	Niet-seksuele delinquenten (%)	Seksuele delinquenten (%)	Niet-seksuele delinquenten (%)
N	885	13.370 (10 miss)	1.672 (5 miss)	13.470 (11 miss)
1	28,6	47,0	37,0	45,7
2	24,6	25,2	20,8	20,6
3	17,3	13,9	13,8	12,6
4	13,6	8,2	10,6	9,0
5	9,5	4,2	6,9	6,7
6	5,2	1,4	5,9	4,2
7	1,2	0,1	3,5	1,2
8	/	/	1,3	0,1
Gemiddelde	2,71	2,02	2,68	2,28
Standaardafwijking	1,579	1,253	1,840	1,569
Mann-Whitney	p = .000		p = .000	

Voor de niet-seksuele delinquenten stellen we in beide landen een kleinere *crime mix* vast dan voor de seksuele delinquenten. De verschillen van de gemiddelden zijn statistisch significant. Met andere woorden, seksuele delinquenten plegen meer verschillende types delicten dan niet-seksuele delinquenten.

6. RESULTATEN VAN HET TRAJECTMODEL

Bij de berekening van het optimale model komen er twee mogelijkheden naar voor die overheen de vier groepen een optimaal resultaat geven: een vierpadenmodel of een vijfpadenmodel.⁵ Het zou binnen het bestek van deze bijdrage te ver leiden om beide modellen op te nemen. We presenteren hier het vierpadenmodel. Dit betekent dat de seksuele delinquenten en de niet-seksuele delinquenten in zowel België als Nederland op te delen zijn in vier groepen met elk een onderscheiden traject van delinquentie (op basis van veroordelingen) overheen hun levensloop.

TABEL 7. BIC EN AIC

Land		Aantal groepen	BIC		AIC	
Nederland	S	4 groepen – spline 20	-22922,56	-22879,78	-22817,40	22794,40
	S	4 groepen – spline 30	-22945,08	-22902,30	-22839,92	22816,92
	S	5 groepen – spline 30	-22909,82	-22855,89	-22777,23	22748,23
	NS	4 groepen – spline 20	-197310,49	-197267,96	-197181,60	197158,60
	NS	4 groepen – spline 30	-197533,90	-197491,37	-197405,01	197382,01
	NS	5 groepen – spline 30	-205939,52	-205885,55	-205776,91	205747,91
België	S	5 groepen – spline 30	-15278,62	-15224,39	-15155,04	15126,04
	S	4 groepen – spline 30	-15379,95	-15336,95	-15281,94	15258,94
	S	4 groepen – spline 20	-15391,17	-15338,17	-15283,16	15260,16
	NS	5 groepen – spline 30	-205939,52	-205885,55	-250776,91	205747,91
	NS	4 groepen – spline 30	-207547,90	-207505,10	-207418,94	207395,94
	NS	4 groepen – spline 20	/	/	/	/

S: seksuele delinquenten; NS: niet-seksuele delinquenten

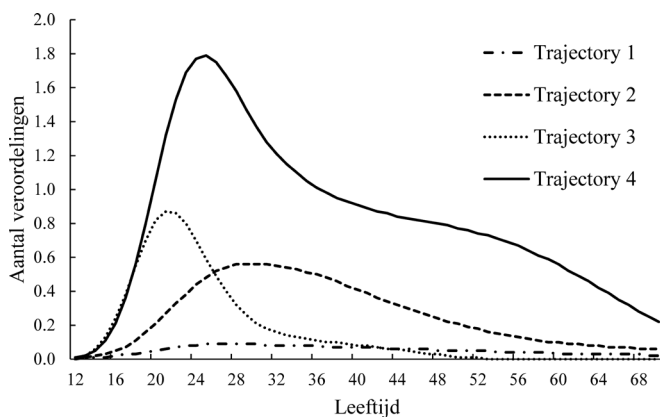
De resultaten van de GBTM zijn weergegeven in Figuren 1 tot en met 4. Op de X-as zien we de leeftijd, op de Y-as de frequentie van veroordelingen per jaar.

Eén opvallend resultaat betreft de gelijkaardige indeling (in percentages) overheen de trajecten. Telkens is er een groep van ca 65%, een groep van ongeveer 17,5%, een groep van ca. 12,5% en een groep van 5%. Een tweede opvallend resultaat betreft het opmerkelijk vergelijkbare patroon van de vier trajecten bij de vier groepen. De in omvang grootste trajectgroep is een laag-risico groep die zelden in hun criminele carrière een veroordeling krijgt (in figuren 1-4 aangeduid met '*trajectory 1*', ca 65%). De tweede trajectgroep bestaat uit late starters, met de piek van het traject na de leeftijd van 30 jaar (in figuren 1-4 aangeduid met '*trajectory 2*', ca 12,5%). Bij de Nederlandse seksuele en niet-seksuele delinquenten piekt dat traject rond de 40 jaar, terwijl dat voor de Belgische seksuele delinquenten iets na de 30 jaar en bij de niet-seksuele delinquenten op ca. 35 jaar ligt. Een derde groep verzamelt hoofdzakelijk tijdens de adolescentie en jongvolwassenheid veroordelingen en stopt daarna zeer snel met delinquentie (in figuren 1-4 aangeduid met '*trajectory 3*', ca 17,5%). De vierde trajectgroep bestaat uit een groep zeer persistente of chronische daders die in de adolescentie en jongvolwassenheid

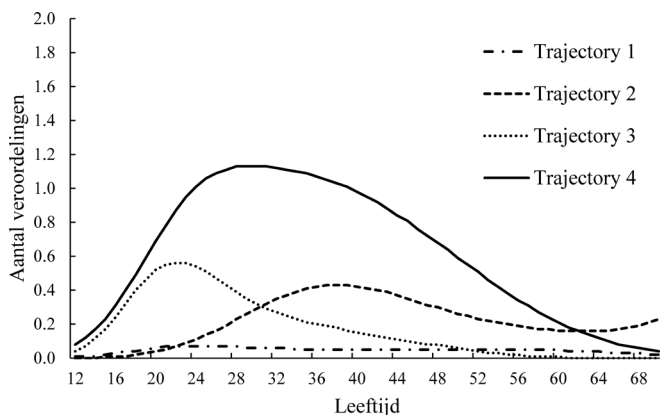
5 We schatten het verloop van de criminele carrière in elk van de groepen aan de hand van derdegraads curves. Om te voorkomen dat de geschatte trajecten tegen het einde van de observatieperiode een opgang vertonen die louter het gevolg is van het gebruik van derdegraads curves en niet wordt gedreven door een daadwerkelijk geobserveerde toename in veroordelingen, is gebruik gemaakt van een 'spline' met als knooppunt leeftijd 20 of 30 (zie BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2005).

een grote piek in hun delinquent gedrag kennen, maar die ook overheen hun levensloop veel veroordelingen blijven opstapelen (in figuren 1-4 aangeduid met 'trajectory 4', ca 5%). De frequentie van veroordelingen bij de persistente seksuele delinquenten in België ligt overigens het hoogst van alle groepen, hoger dan de persistente niet-seksuele delinquenten.

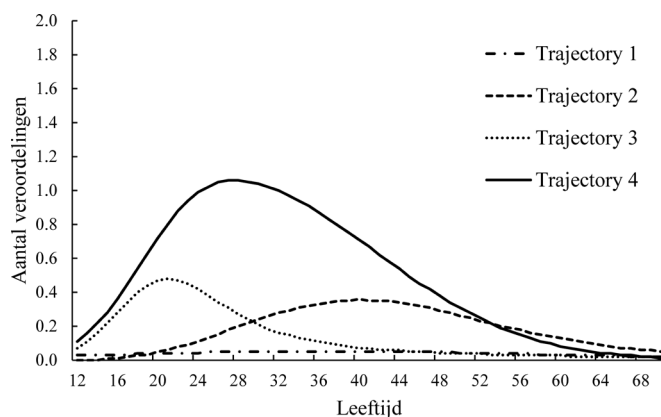
Elk van de vier figuren bevat dus vier trajectgroepen. Elke trajectgroep bestaat uit een groep personen met een vergelijkbare criminele carrière. Ter illustratie staan we hier iets meer in detail stil bij trajecten 3 en 4 in België (figuur 1). Trajectgroep 3 bestaat uit jongeren die snel na de leeftijd van 12 jaar veroordelingen beginnen op te stapelen, met een piek in veroordelingen van 0,8 veroordelingen per jaar op de leeftijd van 22 jaar. Vervolgens neemt de frequentie van veroordelingen bij deze groep zeer snel af tot men een jonge dertiger is. Vanaf de leeftijd van 35 à 40 jaar zijn er in deze groep amper nog veroordelingen. Bij trajectgroep 4 zien we een gelijkaardig begin. De frequentie aan veroordelingen bij deze groep stijgt snel na de leeftijd van 12 jaar, maar gaat ver voorbij de piek van trajectgroep 3. Deze groep piekt op ca 1,8 veroordelingen per jaar op de leeftijd van ongeveer 26 jaar. Daarna daalt de frequentie van veroordelingen sterk tot op de leeftijd van 35 jaar, om vervolgens geleidelijk aan af te nemen tot op het moment van de censurering (leeftijd van 70 jaar). De frequentie van veroordelingen blijft echter merkkelijk hoger dan voor alle andere groepen. De personen die in dit traject zitten, kennen dus een zeer actieve criminele carrière.

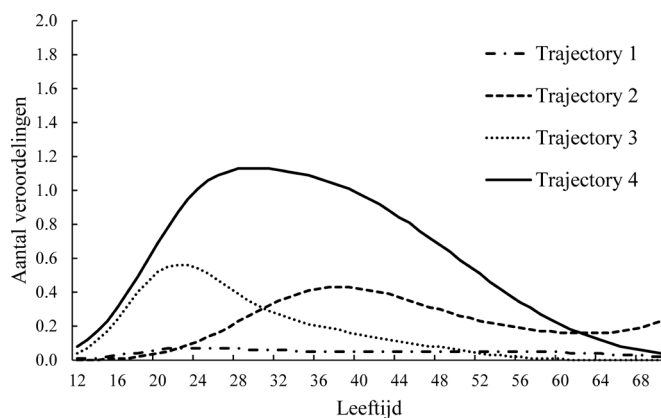
FIGUUR 1. VIERPADENMODEL SEKSUELE DELINQUENTEN (BELGIË)

FIGUUR 2. VIERPADENMODEL NIET-SEKSUELE DELINQUENTEN (BELGIË)

FIGUUR 3. VIERPADENMODEL SEKSUELE DELINQUENTEN (NEDERLAND)

FIGUUR 4. VIERPADENMODEL NIET-SEKSUELE DELINQUENTEN (NEDERLAND)

7. DISCUSSIE EN CONCLUSIE

De resultaten van deze analyse bestaan uit twee niveaus: een eerste niveau betreft een beschrijvend gedeelte waarbij niet gedifferentieerd is binnen de groep seksuele delinquenten noch binnen de groep niet-seksuele delinquenten en waarbij algemene criminele carrièreparameters voor de ganse groep seksuele delinquenten per land berekend en vergeleken zijn met die voor de ganse groep niet-seksuele delinquenten. Het tweede niveau betreft een trajectmodel waarbij een vierpadenmodel gegeven wordt voor seksuele delinquenten en niet-seksuele delinquenten. De analyse op het tweede niveau is dus meer gedetailleerd, want er wordt binnen elke groep verder gedifferentieerd.

Het beeld dat uit het beschrijvend gedeelte naar voor komt, is allesbehalve eenduidig. In tabel 8 staat een schematisch overzicht van de resultaten van de vergelijking. In grijs is de effectgrootte of de sterkte van het verschil weergegeven: wit staat voor helemaal geen verschil, donkergrijs voor een sterke effectgrootte, dus een groot verschil. Statistisch significante verschillen met een zwakke effectgrootte zijn wellicht het gevolg van de grootte van de groepen bij het uitvoeren van een significantietest; het verschil tussen de groepen is dan

uiteindelijk weinig betekenisvol. Seksuele delinquenten in België krijgen eerder een eerste veroordeling dan niet-seksuele delinquenten (weergegeven door het 'kleiner dan' teken). De Nederlandse data tonen net het tegenovergestelde: de niet-seksuele delinquenten beginnen op jongere leeftijd aan hun criminele carrière. De effectgroottes van deze parameter zijn echter verwaarloosbaar klein. Zowel in België als in Nederland beëindigen seksuele delinquenten hun criminele carrière op latere leeftijd dan de niet-seksuele delinquenten, maar de effectgroottes zijn ook hier verwaarloosbaar klein. De duur van de criminele carrière van seksuele delinquenten in België is langer dan die van de niet-seksuele delinquenten en er is een zeer sterke effectgrootte, wat indiceert dat het hier over een sterk verschil tussen beide groepen gaat.

TABEL 8. OVERZICHT CRIMINELE CARRIÈREPARAMETERS VAN SEKSUELE EN NIET-SEKSUELE DELINQUENTEN IN BELGIË EN NEDERLAND

Parameters criminele carrière	België		Nederland	
	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten	Seksuele delinquenten	Niet-seksuele delinquenten
Aanvang	<		>	
Beëindiging	>		>	
Duur	>		=	
Frequentie	>		<	
Crime mix	> (e.n.b.)		> (e.n.b.)	

(effectgroottes in grijs tinten: donker staat voor een sterk verschil, wit voor hetzelfde; e.n.b.: effectgrootte kon niet berekend worden)

In de Nederlandse data verschilt de duur van de criminele carrières van beide groepen niet. De seksuele delinquenten in de Belgische dataset hebben statistisch significant meer veroordelingen dan de niet-seksuele delinquenten, maar ook hier is er een haast verwaarloosbare effectgrootte. Voor de Nederlandse data geldt het omgekeerde: de niet-seksuele delinquenten hebben meer veroordelingen dan de seksuele delinquenten en dit resultaat heeft een matige effectgrootte (dus wellicht niet het gevolg van de grootte van de steekproeven). Op het vlak van *crime mix* stellen we hetzelfde verschil vast voor de Belgische en de Nederlandse data: seksuele delinquenten plegen een meer uiteenlopende mix van types feiten dan niet-seksuele delinquenten. Hiervoor kon geen effectgrootte berekend worden.

Aan de hand van deze resultaten kunnen we voorzichtig concluderen dat de *parameters* van de criminele carrières van seksuele delinquenten *weinig verschillen* van de criminele carrièreparameters van niet-seksuele delinquenten. De verschillen tussen seksuele en niet-seksuele delinquenten zijn bovendien niet constant overheen beide landen; soms gaat het verschil in dezelfde richting (bv. bij de *crime mix* vertonen de criminele carrières van seksuele delinquenten meer variatie, ze plegen meer uiteenlopende types delicten), soms is het net tegenovergesteld (bv. de aanvang: in België eerder, in Nederland later bij seksuele delinquenten). Waarom dat zo is, kan op basis van deze gegevens niet blootgelegd worden. Het kan onder meer zijn dat een deel van de groep seksuele delinquenten de resultaten voor de ganse groep seksuele delinquenten dermate scheeftrekt. De trajectanalyse lijkt alvast resultaten in die richting aan te dragen. Vooral de groep persisterende seksuele delinquenten in België zou wel eens de resultaten van de ganse groep kunnen scheeffrekken. Hun frequentie steekt ver boven alle andere groepen uit; de persisterende niet-seksuele delinquenten in België komen aan een piek in de frequentie van 1,1 veroordelingen per jaar (in vergelijking met 1,8 bij de persisterende seksuele delinquenten). Verdere analyses moeten dit uitklaren.

Mogelijk spelen er daarnaast ook achterliggende verschillen tussen beide landen in het fenomeen van seksuele delinquentie. Het is mogelijk dat in één van deze twee landen meer personen zijn die seksuele delicten plegen, en/of dat seksuele delicten sneller door slachtoffers gerapporteerd worden, en/of dat seksuele feiten sneller doorstromen doorheen de strafrechtsketen en dus vaker tot een veroordeling leiden.⁶ Het valt in dat verband op dat het aantal veroordeelde seksuele delinquenten in België in 1995 ongeveer de helft bedraagt van dat in Nederland in 1997 (885 versus 1677), terwijl de totale populaties veroordeelden meer in proportie staan (136.530 in België, 153.252 in Nederland, verre van het dubbel). Anderzijds blijven de verschillen tussen seksuele en niet-seksuele delinquenten vrij beperkt en soms statistisch afwezig (bv. de duur van de criminele carrières in Nederland verschilt niet tussen beide groepen). Dat maakt het plaatje vrij complex. Een duidelijke conclusie kan op basis van het beschrijvend deel van dit onderzoek dus niet getrokken worden, maar de verschillen die er zijn, hebben zelden een belangrijke effectgrootte, wat de verschillen meteen nuanceert. Bovendien differentieert de beschrijving in het eerste deel niet tussen seksuele delinquenten onderling en tussen niet-seksuele delinquenten onderling. We zijn in het eerste gedeelte namelijk louter op zoek naar carrièrekenmerken of -parameters van een groep als geheel, terwijl er tussen de personen in elk van de twee groepen (seksuele versus niet-seksuele delinquenten) heel wat variatie zit. Verder onderzoek, ook naar de bredere penale cultuur binnen elk land en naar de manier waarop het beleid omgaat met daders van seksuele delicten, is nodig om dit soort verschillen meer te kunnen contextualiseren.

Uit de trajectanalyse blijkt dat elke groep in vier of vijf subgroepen op te delen is (cfr. BIC en AIC). Het vierpadenmodel dat hier is opgenomen, vertoont opvallende gelijkenissen overheen de groepen seksuele en niet-seksuele delinquenten. Die overeenkomsten zijn zowel kwantitatief (gelijkaardige proportionele groottes van de vier trajectgroepen overheen de seksuele en niet-seksuele delinquenten in België en in Nederland) als kwalitatief (gelijkaardig verloop van delinquentie bij elk van de vier groepen). Op basis van de trajectanalyse komt naar voor dat er sterk gelijkende patronen in de criminele carrières teruggevonden worden. De figuren kunnen, op enkele onderlinge verschillen na (zoals de maximale frequentie), bijna over elkaar heen geschoven worden. De GBTM resultaten doen eerder uitschijnen dat er beperkte verschillen bestaan tussen seksuele en niet-seksuele delinquenten en tussen België en Nederland, maar dat er voornamelijk overlap is in de vier trajectgroepen. Dit sluit aan bij de gelijkenissen en de beperkte verschillen die we in het beschrijvend gedeelte vermelden. De trajectmodellen tonen een meer gedifferentieerd beeld en laten toe om de patronen van de vier subgroepen te vergelijken. Vanuit die optiek blijken er ook vooral gelijkenissen te zijn.

De trajecten van de criminele carrières van seksuele delinquenten en niet-seksuele delinquenten in België en Nederland doen sterk denken aan het werk van Terrie MOFFITT. MOFFITT introduceerde in 1993 een zeer gekende ontwikkelingstaxonomie waarbij ze twee verschillende ontwikkelingstrajecten onderscheidde: een kleine groep die persistentie in antisociaal gedrag (waaronder delinquentie) vertoont overheen de levensloop (*life-course persisters*), een groep die uit minder dan 10% zou bestaan (zie MOFFITT, 1993) en een grote groep die antisociaal gedrag (waaronder delinquent gedrag) vertoont tijdens de adolescentie en de jongvolwassenheid, waarna dat gedrag snel afneemt (*adolescence-limited offenders*) (MOFFITT, 1993). Later voegde MOFFITT twee bijkomende ontwikkelingstrajecten toe aan haar model, de *'low level chronic'* die persistent antisociaal gedrag vertoont, zij het met een

6 In het *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* kunnen we daarvoor al enkele aanwijzingen vinden. Op het vlak van veroordelingen, bijvoorbeeld, vermeldt het sourcebook een grote variatie in de veroordelingsgraad bij verkrachting en bij seksuele aanranding (*'sexual assault'*), *"possibly reflecting social as well as criminal justice variations"* (AEBI et al., 2017: 151-152).

lage frequentie van antisociaal gedrag, en de 'adult-onset offender' die pas in de volwassenheid antisociaal gedrag (inclusief delicten) begint te plegen (MOFFITT, 2006). Deze vier groepen lijken sterk overeen te komen met de resultaten van de trajectanalyse, zowel bij de seksuele als bij de niet-seksuele delinquenten.

De resultaten van dit onderzoek werpen een ander licht op seksuele delinquentie dan de gekende stereotypen. Wetenschappelijk gezien tonen onze resultaten aan dat de criminele carrières van seksuele delinquenten gelijkaardige patronen vertonen dan die van niet-seksuele delinquenten en dat er bij de carrièrep parameters minder verschillen tussen beide groepen zijn dan verwacht kon worden vanuit bepaalde opvattingen. Met deze vergelijking dragen we bij tot meer beschikbare gegevens en inzichten in criminele carrières van seksuele delinquenten en hoe die zich verhouden tot niet-seksuele delinquenten. Voor België is dit onderzoek uniek, want het is gebaseerd op nationale data over seksuele delinquenten en met een focus op en beschrijving van de criminele carrière. Voor Nederland, waar het criminele carrièreparadigma sterk bestudeerd is, biedt de internationale vergelijkende dimensie interessante perspectieven. Op basis van dit onderzoek rijzen meerdere vragen voor toekomstig onderzoek. Zou het bijvoorbeeld mogelijk zijn om op basis van criminele carrièreinzichten risicofactoren voor niet-seksuele delinquentie te kunnen identificeren die tevens voorspellend zijn voor seksuele delinquentie? Ontwikkelings- en levenslooponderzoek in de criminologie wijst op antisociale geneigdheid als mogelijke achterliggende variabele voor verschillen in de criminele carrière. Doorgaans vindt men in de groep van *life-course* persisterende delinquenten dat die een grotere mate aan antisociale geneigdheid vertonen (bv. in de studie van MOFFITT, 1993; zie ook FARRINGTON, 2003). In dit onderzoek stellen we voor zowel seksuele delinquenten als voor niet-seksuele delinquenten zeer gelijkaardige criminele carrières vast, met telkens een zeer persisterende groep daders die overheen de levensloop feiten blijven plegen. Dat roept een interessante bijkomende vraag in het leven. Bestaat er een verschil in het antisociaal gedrag van seksuele versus niet-seksuele delinquenten dat toelaat te verklaren waarom bijvoorbeeld sommige *life-course persisters* wel overgaan tot het plegen van een seksueel delict, terwijl dat voor anderen niet het geval is? Deze vraag kan niet op basis van het huidig onderzoek beantwoord worden, maar vergt gedetailleerde informatie over personen (psychologische kenmerken, socio-economische kenmerken, etc.) en over gebeurtenissen (delicten, de context en de situatie van delicten), zodat in de diepte kan gedifferentieerd worden tussen de persisterende delinquenten die wel en diegenen die niet tijdens hun criminele carrière tot een seksueel delict overgaan.

De resultaten van dit onderzoek werpen een schaduw over de negatieve beleidsfocus ten aanzien van seksuele delinquenten. Als de criminele carrières van seksuele delinquenten niet sterk verschillen van die van niet-seksuele delinquenten en niet gekenmerkt zijn door een hoge mate aan specialisatie in seksuele delicten (zie de *crime mix* die bij seksuele delinquenten hoger ligt), dan kunnen we ons de vraag stellen waarop dergelijke beleidsfocus gebaseerd is. Waarop heeft de beleidsmaker zich gebaseerd om een woonverbod of andere beperkingen voor seksuele delinquenten in te voeren? Ware het niet beter om beleidsinitiatieven af te stemmen op de criminele carrière en het verloop daarvan, om zo *desistance* en beëindiging van de criminele carrière te stimuleren? Uit de resultaten van de trajectanalyse blijkt immers dat de criminaliteit binnen elke trajectgroep afneemt, ook voor seksuele delinquenten, zelfs voor de meeste actieve groep (de *life-course* persisterende daders). Dit wijst er op dat de meeste seksuele delinquenten, net zoals de meeste niet-seksuele delinquenten, op een bepaald ogenblik komen tot *desistance*, het stoppen van hun criminele carrière. Is het mogelijk dat bepaalde beleidsinitiatieven ten aanzien van seksuele delinquenten zelfs negatieve of versterkende effecten hebben op verder delinquent gedrag (inclusief seksuele delicten), zoals dat bijvoorbeeld in de V.S. vastgesteld is voor het woonverbod (dat bijdraagt tot dakloosheid van gekende seksuele delinquenten, met als

gevolg dat ze minder verankerd zijn in de samenleving en dus een groter gevaar inhouden, zie bv. LEVENSON et al., 2015)?

Voor het bredere publiek gelden seksuele delinquenten als de baarljike duivels (*folk devils*) die uit ons midden moeten gebannen worden. Wat uit deze studie naar voor komt, is net dat er zeer veel overeenkomsten zitten tussen seksuele en niet-seksuele delinquenten. Zowel bij de seksuele als bij de niet-seksuele delinquenten kunnen vier ontwikkelingspaden geïdentificeerd worden die zeer sterke overlap vertonen. Seksuele delinquentie zou wel eens één specifieke vorm van antisociaal gedrag kunnen zijn, naast vele andere al dan niet strafbaar gestelde vormen van antisociaal gedrag. Met deze bijdrage hopen we ook naar een breder publiek toe iets meer nuance te kunnen verschaffen over seksuele delinquenten.

Afsluitend is het belangrijk te benadrukken dat dit onderzoek gebaseerd is op veroordelingsdata. Er zijn geen zelfrapportagegegevens beschikbaar voor deze populaties. Ook zijn er geen bijkomende data over risicofactoren, psychologische kenmerken en sociale omstandigheden van de personen in dit onderzoek. Dergelijke informatie zou toelaten om deze studie uit te breiden tot een volwaardig onderzoek naar de levensloop van seksuele en niet-seksuele delinquenten, terwijl de focus hier ligt op de criminele carrière aan de hand van veroordelingen.

Seksuele delinquenten staan in deze bijdrage voor personen die veroordeeld zijn wegens een seksueel delict, wat een selectie inhoudt van alle personen die seksuele feiten plegen. Of en hoe de bevindingen veralgemeend kunnen worden naar seksuele delinquenten waar men (enkel) zelfrapportagegegevens van heeft of naar personen zonder een veroordeling, maar met een andere officiële registratie (bv. een arrestatie, een vervolging zonder veroordeling (bv. seponering)), daarover kan het huidige onderzoek geen conclusies trekken. Verder onderzoek naar het *dark number*, *grey number* en de *impunity bias* dient zich aan, onder andere over de vergelijking van seksuele delicten met andere types delicten.

REFERENTIES

- AEBI, M.F., AKDENIZ, G., BARCLAY, G., CAMPSTOL, C., CANEPPELE, S., GRUSZCZYNSKA, B., HARRENDORF, S., HEISKANEN, M., HYSI, V., JEHLE, J.-M., JOKINEN, A., KENSEY, A., KILLIAS, M., LEWIS, C.G., SAVONA, E., SMIT, P., & PORISDOTTIR, R. (2017). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014. Fifth edition. 2nd revised printing*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI).
- BIJLEVELD, C.C.J.H., VAN DE WEIJER, S.G.A., RUITER, S., & VAN DER GEEST, V.R. (2015). *Analysetechnieken voor Niet-Experimentele Gegevens*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Bijzondere Commissie betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk (2011). *De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk*. Verslag uitgebracht door de dames Sophie De Wit en Marie-Christine Marghem en de heren Raf Terwingen en Renaat Landuyt. Brussel: Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- BLOKLAND, A. (2018). Taking a criminal career approach to sex offending. In P. LUSSIER & E. BEAUREGARD (Eds.), *Sexual offending. A criminological perspective* (pp. 141-155). Londen: Routledge.
- BLOKLAND, A., & LUSSIER, P. (2015). The criminal career paradigm and its relevance to studying sex offenders. In A. BLOKLAND & P. LUSSIER (Eds.), *Sex Offenders. A Criminal Career Approach* (pp. 3-21). Chichester: Wiley Blackwell.
- BLOKLAND, A., & VAN WIJK, A.P. (2007). Criminele carrières van zedendelinquenten. In A.P. VAN WIJK, R.A.R. BULLENS & P. VAN DEN ESHOF (Eds.), *Facetten van zedencriminaliteit* (pp. 367-380). Den Haag: Elsevier.

- BLOKLAND, A., & VAN WIJK, A.P. (2008). Criminal careers of Dutch adolescent sex offenders; a criminological perspective. In M.J. SMITH (Ed.), *Childhood Sexual Abuse: Issues and Challenges* (pp. 203-219). Hauppauge, NY: Nova Publishers.
- BLUMSTEIN, A. (2016). From Incapacitation to Criminal Careers. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53(3), 291-305.
- BLUMSTEIN, A., COHEN, J., ROTH, J.A., & VISHER, C.A. (1986). *Criminal Careers and "Career Criminals": Volume I. Report of the National Academy of Sciences Panel on Research on Criminal Careers*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- BLUMSTEIN, A., & COHEN, J. (1987). Characterizing Criminal Careers. *Science*, 237, 985-991.
- BORN, M., CHEVALIER, V., & HUMBLET, I. (1997). Resilience, desistance and delinquent career of adolescent offenders. *Journal of Adolescence*, 20(6), 679-694.
- CARPENTIER, J., PROULX, J., & LEClerc, B. (2011). Juvenile sex offenders: Correlates of onset, variety, and desistance of criminal behavior. *Criminal Justice and Behavior*, 38, 854-873.
- COHEN, J. (1992). Quantitative Methods in Psychology. A Power Primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159.
- COLMAN, C. (2015). *Stoppen met druggebruik en criminaliteit: een verhaal van vallen en opstaan, van rugzakjes en vangnetten*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- DE CASTELBAJAC, M. (2014). Brooding Over the Dark Figure of Crime. The Home Office and the Cambridge Study Institute of Criminology in the Run-up to the British Crime Survey. *British Journal of Criminology*, 54(4), 928-945.
- DE DECKER, S. (2009). Seks verandert alles?: het bijzondere regime bij de uitvoering van strafrechtelijke sancties. In A. MASSET (Ed.), *La poursuite et le traitement des auteurs d'infractions à caractère sexuel / De vervolging en behandeling van daders van seksuele misdrijven* (pp. 115-159). Brussel: La Chartre.
- ELONHEIMO, H., FREDERIKSEN, S., BERNASCO, W., & BLOKLAND, A. (2017). Comparing criminal careers across three national cohorts: Finland, Denmark, and the Netherlands. In A. BLOKLAND & V. VAN DER GEEST (Eds.), *The Routledge International Handbook of Life-Course Criminology* (pp. 140-155). Londen: Routledge.
- FARRINGTON, D.P. (2003). Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues – The 2002 Sutherland Award Address. *Criminology*, 41(2), 221-255.
- FARRINGTON, D.P. (2015). Cross-national comparative research on criminal careers, risk factors, crime and punishment. *European Journal of Criminology*, 12(4), 386-399.
- FARRINGTON, D.P., JOLLIFFE, D., HAWKINS, J.D., HILL, K.G., & KOSTERMAN, R. (2003). Comparing Delinquency Careers in Court Records and Self-reports. *Criminology*, 41(3), 933-958.
- FARRINGTON, D.P., AUTY, K.M., COID, J.W., & TURNER, R.E. (2015). Self-Reported and Official Offending from Age 10 to Age 56. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 19, 135-151.
- FRANCIS, B., HARRIS, D., WALLACE, S., KNIGHT, R. A., & SOOTHILL, K. (2014). Sexual and general offending trajectories of men referred for civil commitment. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 26(4), 311-329.
- HENDRIKS, J., VAN DEN BERG, C., & BUIVELD, C. (2015). Criminal careers of different sex offender subgroups. In A. BLOKLAND & P. LUSSIER (Eds.), *Sex Offenders: A Criminal Career Approach* (pp. 73-92). Chichester, UK: Wiley Blackwell.
- LETOURNEAU, E.J., & MINER, M.H. (2005). Juvenile sex offenders: a case against the legal and clinical status quo. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 17(3), 293-312.
- LEVENSON, J.S., BRANNON, Y.N., FORTNEY, T., & BAKER, J. (2007). Public perceptions about sex offenders and community protection policies. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7(1), 137-161.
- LEVENSON, J., ACKERMAN, A.R., SOCIA, K.M., & HARRIS, A.J. (2015). Where for art thou? Transient sex offenders and residence restrictions. *Criminal Justice Policy Review*, 26(4), 319-344.

- LUSSIER, P. (2018). *La délinquance sexuelle. Au-delà des dérives idéologiques, populistes et cliniques*. Québec: Presses de l'Université Laval.
- LUSSIER, P., & BEAUREGARD, E. (2018). 'Sex offender' theory and research in context: the relative absence of a criminological perspective. In P. LUSSIER & E. BEAUREGARD (Eds.), *Sexual offending. A criminological perspective* (pp. 3-11). Londen: Routledge.
- LUSSIER, P., & BLOKLAND, A. (2014). The adolescence-adulthood transition and Robins' continuity paradox: criminal career patterns of juvenile and adult sex offenders in a prospective longitudinal birth cohort study. *Journal of Criminal Justice*, 42, 153-163.
- LUSSIER, P., & BLOKLAND, A.A.J. (2017). A developmental life-course perspective of juvenile and adult sexual offending. In T. Sanders (Ed.), *The Oxford Handbook of Sex Offences and Sex Offenders* (pp. 241-269). Oxford: University Press.
- MINE, B., ROBERT, L., & MAES, E. (2015). *Recidive na een rechterlijke beslissing. Nationale cijfers op basis van het Centraal Strafregister / La récidive après une décision judiciaire. Des chiffres nationaux sur la base du Casier judiciaire central*. Brussel: NICC (onuitgegeven onderzoeksrapport).
- MOFFITT, T.E. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- MOFFITT, T.E. (2006). A Review of Research on the Taxonomy of Life-Course Persistent Versus Adolescence-Limited Antisocial Behavior. In F.T. CULLEN, J.P. WRIGHT & K.R. BLEVINS (Eds.), *Taking Stock. The Status of Criminological Theory. Advances in Criminological Theory. Volume 15* (pp. 277-311). Londen, New Brunswick: Transaction Publishers.
- NAGIN, D.S. (1999). Analyzing Developmental Trajectories: A Semiparametric, Group-Based Approach. *Psychological Methods*, 4(2), 139-157.
- NAGIN, D.S. (2016). Group-based Trajectory Modeling and Criminal Career Research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53(3), 356-371.
- NAGIN, D.S., & ODGERS, C.L. (2010). Group-Based Trajectory Modeling (Nearly) Two Decades Later. *Journal of Quantitative Criminology*, 26, 445-453.
- NIEUWBEERTA, P., BLOKLAND, A., & BIJLEVELD, C. (2003). Lange termijn recidive van daders van seksuele delicten. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(4), 369-377.
- NUYTIENS, A., CHRISTIAENS, J., & ELIAERTS, C. (2006). *Trajecten van uithanden gegeven jongeren in het strafrecht*. Gent: Academia Press.
- PIQUERO, A.R. (2008). Taking Stock of Developmental Trajectories of Criminal Activity over the Life Course. In A.M. LIBERMAN (Ed.), *The Long View of Crime: A Synthesis of Longitudinal Research* (pp. 23-78), New York: Springer.
- PIQUERO, A.R., FARRINGTON, D.P., & BLUMSTEIN, A. (2003). The Criminal Career Paradigm. *Crime and Justice*, 30, 359-506.
- PROULX, J., LUSSIER, P., OUMET, M., & BOUTIN, S. (2008). Criminal career parameters in four types of sexual aggressors. In B.K. SCHWARTZ (Ed.), *The Sex Offender: Offender Evaluation and Program Strategies, vol. VI* (pp. 1-12). Kingston, NJ: Civic Research Institute.
- SIMON, J. (2000). Megan's Law: Crime and Democracy in Late Modern America. *Law & Social Inquiry*, 25(4), 1111-1150.
- SMALLBONE, S., & WORTLEY, R. (2000). *Child Sexual Abuse: Offender Characteristics and Modus Operandi*. Brisbane, Queensland, Australia: Queensland Crime Commission.
- SNACKEN, S. (2007). Penal Policy and Practice in Belgium. *Crime and Justice*, 36, 127-215.
- SOOTHILL, K., SANDERSON, B., & ACKERLY, E. (2000). Sex offenders: Specialists, generalists – or both? A 32-year criminological study. *British Journal of Criminology*, 48(8), 522-537.
- SUTHERLAND, E.H. (1950). The Sexual Psychopath Laws. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 40(5), 543-554.
- TAPPAN, P.W. (1951). Sentences for Sex Criminals. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 42(3), 332-337.

- TUBEX, H. (2000). Seksuele delinquentie doorheen de strafprocessus. In C. DILLEN & P. COSYNS (Eds.), *Behandeling van seksuele delinquenten in België* (pp. 9-42), Leuven: Garant.
- TUBEX, H. & SNACKEN, S. (1998). Straffen en behandelen: evolutie van de aanpak van seksuele delinquentie. *Panopticon*, 4, 287-310.
- WARTNA, B.S.J., BLOM, M., & TOLLENAAR, N. (2011). *De WODC-Recidivemonitor: 4e, herziene versie*. Den Haag: WODC.
- ZARA, G., & FARRINGTON, D.P. (2016). *Criminal Recidivism. Explanation, Prediction and Prevention*. Londen: Routledge.
- ZIMRING, F.E., JENNINGS, W.G., PIQUERO, A.R., & HAYS, S. (2009). Investigating the continuity of sex offending: Evidence from the second Philadelphia birth cohort. *Justice Quarterly*, 26, 58-76.